

Тетяна Євтухова,
Фаїна Кузьменко

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ТЕОРІЇ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІМ УЧИТЕЛЯМ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті порушується проблема вдосконалення викладання курсу теорії та методики виховання на факультеті підготовки вчителів початкових класів. Розкрито деякі методичні особливості проведення лекційних та практичних занять з означеної дисципліни. Зосереджено увагу на організації і проведенні самостійної роботи студентів, як обов'язковій умові стимулювання активної їхньої навчально-пізнавальної діяльності. Зроблено акцент на різноманітні форм творчих самостійних завдань.

Ключові слова: *теорія та методика виховання, самостійна робота студента, принцип творчості і самостійності.*

Унаслідок посилення демократичних тенденцій у житті українського суспільства освітні системи почали переходити до програм, побудованих на компетентнісному підході, переносити акцент із масових педагогічних явищ на особистість дитини, на створення умов для її розвитку і самореалізації. Усі компетенції учителя мають бути центровані щодо особистості дитини, здатної навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства. Національна доктрина розвитку освіти в Україні визначила пріоритетні напрями та шляхи забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального і культурного потенціалу як найвищої цінності нації [4]. Така переорієнтація потребує в першу чергу розробки відповідної методології. Багаторічний досвід роботи переконав нас у потребі перегляду та вдосконалення викладання педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах. Реалізувати поставлені завдання в сучасних педагогічних вишах покликаний цілий ряд психолого-педагогічних дисциплін, серед яких належне місце посідає курс «Теорія та методика виховання» як складова загальної педагогіки. Практична спрямованість курсу створює ті природні умови, за яких студент з об'єкта професійної підготовки перетворюється на суб'єкт індивідуального професійного розвитку.

Загальні, магістральні шляхи розвитку науки про формування особистості були визначені ще видатними педагогами А. Дистервегом, Я. Коменським, А. Макаренком, Й. Песталоцці, В. Сухомлинським, К. Ушинським та іншими науковцями минулих сторіч. Останніми роками

питаннями теорії та методики виховання опікувалися Н. Волкова, О. Вишневський, А. Кузьмінський, В. Лозова, В. Омеляненко, Г. Троцько, М. Фіцула, В. Ягупець та інші, які розробили підручники та навчальні посібники, за якими опановують теоретичних педагогічних знань студенти відповідних вищих навчальних закладів.

Метою статті є розкриття методичних особливостей викладання курсу «Теорії і методики виховання» на факультеті підготовки вчителів початкових класів.

Якщо виховання – це складний процес засвоєння духовної і соціально-історичної спадщини нації, вид педагогічної діяльності, велике мистецтво вдосконалення людської природи, то методика виховання – наука про адекватні способи рішення виховних завдань в конкретних умовах.

Теорія виховання розглядає загальні педагогічні закономірності процесу виховання, його сутність та зміст, структуру та результати, обґрунтовує загально педагогічні вимоги до технології цього процесу. Практика виховання – це реальне здійснення певними людьми в конкретних умовах цілеспрямованого духовного відтворення нових поколінь. Практика більш суб'єктивована й тому більш рухлива та мінлива, ніж теорія. Це закономірно. Методика – синтез, єдність теорії і практики, що визначає своєрідність будь-якої технології і технології виховання зокрема [3]. Теорія виховання початкової школи має свої особливості, обумовлені психолого-педагогічними особливостями учнів молодшого шкільного віку. Насамперед, це вступ дитини до школи, який характеризується різкою зміною її життя і діяльності. До школи провідною діяльністю дитини є ігрова. Перехід дитини від гри до учіння – це серйозна подія у житті, пов'язана з появою нових мотивів.

Останнім часом спостерігається процес зміцнення взаємодії педагогічної науки і педагогічного досвіду, що, безсумнівно, є могутнім фактором підвищення їх ефективності. Ми бачимо, що кожна школа або будь-який навчально-виховний заклад працюють над дослідженням науково-методичної проблеми, а то й стають експериментальними майданчиками спеціальних навчально-наукових або науково-дослідницьких закладів. Так, у нашому регіоні це Райгородоцька загальноосвітня школа І–ІІІ ст., яка є пілотною школою при Академії педагогічних наук, Педагогічний ліцей при Донбаському державному педагогічному університеті.

Також відбувається зростання кількості педагогів-новаторів, які, засвоюючи досягнення сучасної науки, знаходять нові шляхи, засоби й методи для підвищення ефективності виховного процесу. Утворюються та успішно застосовуються в практиці виховання сучасні авторські концепції, технології, авторські школи, що є інноваційними виховними системами.

Як свідчить практика, сучасна школа потребує системного новаторського забезпечення виховної роботи, що ґрунтується на демократичних засадах, принципах особистісно-розвивальної взаємодії, залучення кожного учня до

значущої для нього діяльності.

Школа покликана всіляко сприяти відродженню і утвердженню духовної культури, формувати фізично здорове, духовно багате покоління, яке шанує свою громадянську, національну і особисту гідність, виявляє працелюбність до самонавчання і самовдосконалення. У школі нового типу поглиблюється гуманістичний характер освіти, пріоритети загально-людських цінностей, вільний розвиток особистості. Школа сприяє розвитку творчих сил дитини, визнає її право на свободу фізичного й духовного розвитку, поважає особистість, виховує в душі поваги прав людини.

На наш погляд, у дев'яності роки минулого століття в школах склалася негативна практика ігнорування виховної роботи. Усе це зумовлює необхідність докорінного оновлення змісту, форм і методів виховання, забезпечення його гнучкості, диференціації, динамізму, оперативності, здатності адекватно реагувати на зміни в суспільстві, максимально враховуючи інтереси і потреби кожної дитини і насамперед, підготовку педагогічних фахівців, здатних вирішувати виховні завдання в нових історичних умовах.

Курс «Теорія та методика виховання», що його викладають на факультеті підготовки вчителів початкових класів у Донбаському державному педагогічному університеті, розрахований на студентів 2-го курсу і є одним з основних у психолого-педагогічній підготовці майбутнього вчителя. Його мета – надати студентам загальнотеоретичні знання й сформувані і розвинути вміння і навички виховної роботи з учнями молодшого шкільного віку. На реалізацію цієї мети навчальним планом передбачається 108 годин. Із них – 72 години – аудиторні (36 г. – лекційні, 36 г. – практично-семінарські заняття), 36 годин – самостійна робота.

Зміст теорії та методики виховання передбачає врахування діагностичного, конструктивного та творчого аспектів.

Діагностичний – способи отримання інформації про хід і результати виховного процесу, а саме аналіз процесів і результатів розвитку дитини, рівня її вихованості, глибини та сили моральних переконань, сформованості моральної поведінки.

Діагностика розглядає результат разом із процесом. Процес виховання учня вивчається разом з його можливостями, здібностями, нахилами. Процес діяльності педагога також аналізується разом з можливостями та умовами. Діагностування передбачає аналіз результатів у зв'язку зі шляхами, способами їх досягнення, виявляє тенденції, динаміку формування кінцевого продукту, включає прогнозування подальшого розвитку процесу. Сучасна діагностика виступає як сукупність методів і методик, що дозволяють всебічно досліджувати учня (клас) у системі педагогічних відносин.

Конструктивний – аналіз і рекомендація адекватних методів і форм виховної роботи, тобто цілеспрямована організація передового педагогічного досвіду, визначення перспектив і технологій оволодіння професійною

майстерністю; у цілому – розвиток індивідуальної творчості кожного вчителя.

Творчий аспект найширший, адже творчість це оригінальне, високоефективне вирішення завдань виховного процесу, діяльність, спрямована на використання і впровадження нових прогресивних ідей, прийомів, методів, форм роботи.

Учитель перш за все практик, який має здійснювати виховання у нескінченній імпровізації, спираючись на концепції, на педагогічний досвід, але в своїх неповторних умовах. Аби стати дійсно творцем своєї практики вчителю необхідно знання методики і методології виховання, методики наукового дослідження, практичне оволодіння технологіями, тобто втілення в одній особі і вченого, і практика, і методиста, що є найважливішим моментом. Без сильної, розвиненої методики виховання немає продуктивної теорії та ефективної практики виховної роботи, немає істинної творчості.

Курс «Теорія та методика виховання» має фундаментальне теоретичне обґрунтування. Дотримуючись думки, що «...лекція є ефективною формою систематичного, живого, безпосереднього контакту свідомості, почуттів, волі, інтуїції, імпровізації, переконаності – синтезу всього багатства особистості викладача з внутрішнім світом студента» [1], лекційні заняття будуються як лекції-бесіди, лекції-дискусії, лекції-консультації і вирішують серед інших завдання спрямування міркувань для подальшої самостійної роботи студентів. Під час вивчення курсу ми максимально спираємось на опорні схеми, які активізують набуті знання.

Семінарські заняття носять змішаний характер – семінар-практикум і виконують функції цих двох форм організації навчання одночасно, тобто закріплення знань і формування вмінь та навичок. Їх ми намагаємось проводити здебільшого в інтерактивній формі – у вигляді диспутів, конкурсів, семінарів-конференцій, застосовуємо елементи тренінгів.

Особливу увагу приділяємо самостійній роботі студентів як обов'язковій умові стимулювання активної навчально-пізнавальної діяльності студента. Відтоді як за основними положеннями Болонського процесу відбувся перерозподіл навчальних годин у бік збільшення часу на самостійну роботу, саме викладачі вищих навчальних закладів повинні бути готові до стимулювання, організації, управління самостійною роботою у такому об'ємі. Усі світові та пропоновані останнім часом національні стандарти за основу навчання беруть самостійну творчу роботу. Поряд з основними принципами навчання у вищій школі висувається принцип творчості і самостійності в навчанні, який стає домінуючим.

Розробляючи завдання, ми мали на меті, аби самостійна робота стала дійсно творчою, мислення майбутнього вчителя початкової школи – креативним, навчання педагогіки – академічно мобільним, а для цього слід докорінно змінити мотивацію навчальної діяльності студентів.

Ключовим моментом системного стимулювання самостійної навчально-

дослідної роботи має стати опора на потреби і бажання студентів:

- можливість самому розподіляти свій час і розпоряджатися ним;
- обирати порядок виконання навчальних справ;
- право на отримання детальної інформації про свої успіхи;
- можливість порівняти свої успіхи з успіхами товаришів;
- глибоко вивчати ту науку, яка подобається найбільше;
- мати право обирати такі форми і види самостійної роботи, які б давали можливість найбільш ефективно і творчо вирішувати навчальні завдання та реалізувати освітню мету [2].

Ми включили в робочу програму з теорії та методики виховання такі види завдань для самостійної роботи:

- скласти план, підібрати ключові слова та бібліографію до певної теми курсу;
- простежити внутрішні зв'язки і скласти опорну схему, яка ілюструє взаємозв'язок закономірностей і принципів виховного процесу;
- зробити реферативний огляд періодичної педагогічної преси з певної теми курсу;
- зробити огляд інтернет-ресурсів з певної теми;
- скласти кросворд до певної теми курсу;
- підготувати реферат і виступити з доповіддю на семінарі-практикумі;
- брати активну участь у науково-дослідній роботі в проблемній групі;
- успішна участь в університетських науково-методичних заходах – педагогічній олімпіаді або щорічній науково-практичній конференції для студентів та викладачів;
- підготовка до семінарського заняття з активним використанням мультимедійних засобів;
- робочий зошит студента по курсу, що включає різноманітні види робіт. Це і педагогічний словничок, підібраний самостійно, і опорні схеми до тем, і конспекти першоджерел, наукових джерел, складена до теми бібліографія, анотації до статей, творчі есе, тези до доповіді та ін.

Широко використовуємо при підготовці майбутніх учителів початкових класів завдання творчого характеру. Наприклад:

- написати творчу роботу. До теми «Система освіти в Україні» есе «Якщо я – міністр освіти»; до теми «Педагогічна професія у сучасному світі» – есе «Когда учитель – властитель дум»; одне з творчих завдань до теми «Особистість. Фактори формування особистості» – есе «Я як особистість!»;
- приступаючи до вивчення теми «Методи виховання», студенти мають переглянути художні фільми (наприклад, «Розіграш», «Опудало», «Доживемо до понеділка», «Товариство мертвих поетів» та ін.) і вибрати

фрагменти, що демонструють реалізацію учителем певних методів виховання. Тема «Перевиховання» передбачає перегляд фільмів «Хористи», «Пацани», «Педагогічна поема» та ін. За результатами перегляду проводимо аналіз, який передбачає складання палітри педагогічних прийомів і методів;

- підготувати реферативне повідомлення у вигляді презентації, колажу, творчого виступу і багато інших видів самостійної творчої роботи.

Розробляючи плани і зміст семінарських занять, завдання для самостійної роботи студентів, ми керуємося поглядами педагога-вченого Василя Сухомлинського, який стверджував, що вчитель готується до хорошого уроку все своє життя [6].

Отже, мета курсу – сприяти формуванню особистості вчителя початкової школи. Професію педагога нерідко порівнюють з професією артиста, скульптора, лікаря. І дійсно можна побачити багато аналогій, але ж в руках педагога справжній скарб – душа дитини і від того, як він її «тримає»-виховує, від правильності його дій залежить, яку особистість отримає суспільство, якого громадянина – держава, і, врешті-решт, залежить майбутнє нації, майбутнє людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдіянц Г. Г. Лекція у вищій школі: теорія та практика: Метод. посібник для ад'юнктів, магістрантів, аспірантів, викладачів вищої школи / Г. Г. Авдіянц.– Донецьк, 2006. – С. 25.
2. Євтухова Т. А., Омельченко С. О. Принцип творчості і самостійності в навчанні як умова ефективної самостійної роботи студентів у контексті Болонського процесу / Т.А. Євтухова, С.О., Омельченко // Гуманізація навчально-виховного процесу: Науково-методичний збірник. – Вип. 31. – Слов'янськ, 2006. – С. 21–25.
3. Карпенчук С. Г. Теория и методика воспитания / С. Г. Карпенчук. – К. : 1997.
4. Національна доктрина розвитку освіти. – К. : 2002.
5. Сухомлинский В. А. О воспитании / Сост. С. Соловейчик. – 4-е изд. – М. : 1982. – 270 с.